

ZIMSKI SAMOSTOJNI ŠOPKI PRI NAS V NARAVI

Uvod

Bilo je 14. decembra 1948. Še danes čutim, kot da bi bilo včeraj, čeprav je od tistega decembrskega jutra, ko sem prvič prestopil prag gimnazije v Škofji Loki kot profesor začetnik, minilo že pol stoletja.

Zazvonilo je. S strahom pred nečim neznanim sem stopil v razred, kjer me je pričakalo 36 dijakov. Moja prva učna ura je bila iz naravoslovja. Tej uri so sledile še mnoge, posebno s področja botanike.

V posameznih letnih obdobjih sem vodil dižake pri učnih urah botanike na travnik, polje, v gozd. Tam smo proučevali rastline, ki so v tem času rasle oziroma cvetele.

Ob vrnitvi v razred pa smo prinesli šopek, ga dali v vazo in postavili na mizo. Razred je postal lepši in počutje v njem prijetnejše.

V Loških razgledih 45, 47, 48 sem opisal pomembnejše rastline, ki rastejo pri nas v nižinskem svetu. Povezal sem jih v šopek posameznih letnih obdobj. S tem sem želel da podrobneje spoznate preprosto lepoto teh "malih čudes narave", ki skupaj z nami potujejo skozi prostor in čas na ladji z imenom Zemlja-Gea.

Tokrat pa vam želim predstaviti še zimske samostojne šopke v naravi.

Ko se jesen preveša v zimo, se tudi na rastlinah pojavijo spremembe. Večini naših lesnih rastlin odpadejo listi, macesnu pa iglice. Le redke grmičaste rastline obdržijo tudi pozimi zelene liste.

Pojdimo v snežno naravo in se ustavimo vsaj pri nekaterih tako imenovanih zimskih šopkih.

1. Bela omela - *Viscum album*

Prav letos se je v večji meri pojavila v zimskih prazničnih dneh na hišnih vratih v obliki venčka ali šopka - kot praznični okras.

Razmnožujejo se s semenom. To prenašajo iz enega drevesa na drugo ptiči v svojih izločkih. Ko vzkali, prodro koreninice kalčka skozi lubje drevesa v les. Bela omela je v preteklosti pomenila sveto rastlino. Pomenila je simbol nesmrtnosti, ker je živela in zelenela, čeprav se je zdelo, da je drevo, na katerem je rasla, že davno mrtvo. Pripisovali so ji tudi magično moč. Verjeli so, da so bojevniki, oviti v venec omele, nevidni in jih ne more zadeti sovražnikovo orožje.

Vejice omele, nabrane spomladi in pozno jeseni, so danes uporabne za zdravilo. V glavnem jih uporabljajo za urejanje krvnega obtoka, zdravljenje arterioskleroze, za zdravljenje starostnih obolenj, proti šumenju v ušesih.

2. Navadna bodika, božje drevce - *Ilex aquifolium*

Navadna bodika ali z domačim imenom božje drevce je zimzeleni grm ali nizko drevo. Pozimi spada med najlepše rastline. Obdrži zelene liste. Krasijo pa jo tudi rdeči kroglasti plodovi v velikosti grahovega zrna. Listi so ovalni, usnjati in na zgornji strani temnozeleni, bleščeči. V zgornjih vejah imajo rob spremenjen v listne bodice. Na posameznih rastlinah so bledorumenkasti moški ali ženski cvetovi. Moški cvetovi imajo štiri velike prašnike, ki stoje nasproti časnim listom, in nedozorele pestiče.

V ženskih cvetovih pa nosi dobro razvita plodnica vrat s štirimi brazdami. Ob tem pa so prašniki slabo razviti. Cvete v maju in juniju.

Ker je bodika dvodomna, morata za opraišitev oziroma oploditev vedno zrasti v bližini moško in žensko drevo.

Iz oplojenih ženskih cvetov se v jesenskih in zimskih mesecih razvijejo okrogli rdeči plodovi s po 4-5 semeni. Ti ostajajo na vejah do pomladi. Razmnožuje se s semenom in s koreninskimi poganjki. Raste počasi in lahko doživi nad 100 let. Rastišče ima pretežno v planinskih krajih, in to v bukovih gozdovih. Tam v glavnem išče rahlo in z apnencem bogato zemljo. Često pa jo goje za okras v parkih in vrtovih ter kot simbol večnega drevesa tudi ob cerkvah, spomenikih in ob grobovih na pokopališčih.

3. Bela jelka - *Abies alba*

Rimljani so jelko imenovali abies. To poimenovanje se je ohranilo do danes. Spoznamo jo po pokončnih ženskih storžih, ki ob zrelosti izgube luske. Ob novoletnih praznikih iščemo na tržnicah mlado jelko, ki povzroča v stanovanjih prijetno vzdušje kot "novoletna jelka". Okrasimo jo s številnimi bleščočimi okraski in svečicami. Odrasla jelka je do 40 m visoko drevo z vretenčasto razporejenimi vejami. V primeru da raste na samem, ima krošnjo sploščeno in predstavlja pozimi, odeta s snegom, pravcati zimski šopek.

Lubje na mladih stebelcih je gladko, sivkasto, kasneje potemni. Ima močne stranske korenine in eno osrednjo korenino, ki prodira precej globoko v zemljo.

Iglice imajo na spodnji strani dve beli vzdolžni progii. Ženski cvetovi imajo obliko majhnih storžkov, so ravni in na majhnih pecljih ter blede-zelene barve. V času zorenja postanejo zelenkastorjavi in zrastejo 10-20 cm. Ob zrelosti razpadejo na drevesu, tako na vejah ostanejo samo storžkove osi. Moški cvetovi so rumeni. Je enodomna rastlina, dobro prenaša senco, manj pa mraz in sušo. Cvete od aprila do junija. Razmnožuje se s semenom. Raste na globoki, hranljivi, s humosom bogati zemlji.

4. Navadna smreka - *Picea abies*

Tudi navadna smreka nudi pozimi iglastemu gozdu idilično podobo. Prav tako predstavljajo mlada drevesa, še posebej če rastejo na samem, samostojni zimski

šopek. Pri nas je smreka po naravi razširjena v gorskem svetu, pogosta pa je tudi v nižini, in to v glavnem v čistih sestojih (smrekovi gozdovi).

Doseže višino do 50 m in s premerom do 1 m. Deblo je rdeče-rjave barve, ravno, s kopasto krošnjo. Korenine so površinske, brez osrednje glavne korenine. Veje poganjajo po vsem deblu in se razvijajo navzdol in dozoriyo v jeseni. Seme je sicer jeseni že zrelo, vendar iz pripetih lusk izpade šele prihodnjo pomlad. Igllice so štirirobe, peclji pa po njihovem odpadu ostanejo na vejicah. Ženski cvetovi so rdeči. Iz njih se razvijejo viseči storži, ki ob zrelosti odpadejo z drevesa. Je enodomna rastlina. Doživi starost do 300 let. Dobro uspeva v ilovnatih, peščenih in rahlih zemljiščih.

5. Navadni bršljan - *Hedera helix*

V družino bršljanovcev, *Araliaceae* spadata rastlini Pamax Schin-seng - "ženski šen" in navadni bršljan - *Hedera helix*. Prva je zdravilna rastlina iz vzhodne Azije. Korenine teh rastlin so odebeljene in imajo podobo človeških kipcev. Kitajsko ime pomeni "čudež zemlje" ali "nevidni človeček". Kitajci te korenine žvečijo, prepričani, da si s tem podaljšujejo življenje. Navadni bršljan pa raste po vsej Evropi in severni Afriki. Pri nas ga opazimo še posebno pozimi, ko se vzpenja v gozdovih po golih deblih dreves in ga s svojimi zelenimi listi ovija v šopek. Rastlina je lesnata plezalka senčnih gozdov in skalnih sten. Pleza do 30 m visoko.

Na steblo nastajajo nitaste oprijemalne korenine, s katerimi se oprijemlje podlage. Debeli vedno zimzeleni in trdi listi so dvo- do peterokrpi. Ko se steblo povzpne v svetlejšo višino, se loči od podlage in raste pokončno. Na njem se razvijejo sončni listi, ki so nekrpasti. Na teh poganjkih nastanejo majhni zelenorumeni cvetovi, ki so združeni v okroglasto socvetje. Prašniki dozoriyo pred pestičem. Opraševalke so razne žuželke. Prvotno zeleni plodovi dozoriyo šele prihodnjo pomlad in pri tem po- črniyo. V plodu je 3-5 semen. Plodove uživajo razne ptice.

